

Кижининг тап-эрикерининг Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы кўинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезининг ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эрикерин аяруга алганы олардын жайымынын, ак-чегининг ле текшилей амыр-энчўнинг тўзўгўзи болот; кижининг тап-эригин керекке албай, кыйа кўргўни шок-табаруларга эжелгенин аяруга алып, онон улам кижиликтинг агару кўўн-табын ачындырат. Улуста ачык сўстинг жайымы болотон ло једикпес-тутактан ла коркорынан жайым жадынјўрўмди тўзўгўни улустынг ичкери јўткимели деп јарлалган; кижининг тапэриги јасактын жагыла кыйалтазы јогынан корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижи кўмў базышка удуга туруп чыгарынынг эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы најылык колбулардынг ўзўмин јўмўбрин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардынг калыктары бойынынг Уставында кижининг тўс тап-эригине бўдўмјизин јўмўгўнинг аяруга алып, ўзеери кажы ла кижининг кижилик кўўндў байлыгын ла эр ле эпши кижининг тен-тай тап-эриктў болорын аяруга алып, жайым аялгада социальный ичкери ўзўмди ле жадын-јўрўмнинг аялгазын ондолторын јўмўбр деп шўўлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардынг Организациязыла ўмў-јўмў иштеери деп молјонгонын аяруга алып, јўмўлтўболуш ажыра текши тоомјыга ла кижининг тап-эрикерин ле тўс жайымын буспас деп аядар керек; бу тап-эрикердинг ле жайымынынг текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молјуны јўрўмде толо бўдўреринде сўрекеј јаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижининг тапэрикерининг чындык Текши Декларациязын јўрўмге кийдиретен каруулу иш деп јарлап јат. Каруулу ишти бўдўрерге текши калыктар, ороондор јилбиркеп јўткиир учурлу. Кажы ла кижи, онойдо ок общественонг кажы ла органы чындык, јўрўмдик Декларацияны аяруга алып, ўредўнинг ле билгирдинг шылтузында бу тап-эрикерди ле жайымды тоорына, јеткилдеерине болужып-јўмўжўрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту једимге једер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардынг Организациязынынг турчы-ороондорынынг калыктары ортодо, онойдо ок олардынг јурисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо текшилей тооп, јўрўмде кийдирерин јеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-јарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктў туулат. Олор санаукаалу ла чек кўўн-тапту болуп бўткен ле бой-бойын карындаш кирези кўрўр лў јўрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла јарадылган ончо тап-эрикер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бўдўмининг ўнги, бўдўми, тили, јандаган жагы, политикалык эмезе ўскў кўрўми, угы-тўзи, социальный аялгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого ўзеери кижининг јуртап јаткан јериненг камааны јогынанг политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижининг јаткан јери кемненг де камаанду, кемнинг де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынынг (јеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонынанг камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижи жадын-јўрўмге, жайымга ла тагынанг бойына тийерге јарабас тап-эриктў.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык аялгада болбос учурлу; јалчыларды садарынынг эмезе јалчыланарынынг, базынарынынг ончо бўдўми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онынг учурын, тоомјызын тўжўрип турган кижи кўўни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижи, кайда ла јўрзе, онынг правосубъектозын тоорына тап-эриктў.

7-чи тизим

Ончо улус јасактын алдында теп-тенг, кандый ла ылгаш јогынанг јасактын тен-тай корулына тап-эриктў. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтанг тен-тай корулга тап-эриктў. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштег база тап-эриктў.

8-чи тизим

Кажы ла кижи ого Конституцияла эмезе јасакла берилген тўс тап-эриктери бузулган тужында ийделў, тоомјылу эл јаргыларда тап-эрикерин једимдў орныктыарга тап-эриктў.

9-чы тизим

Кемди де тууразынанг олјолоорго, тударга эмезе сўрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижи онынг тап-эрикерин ле молјуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштынг тўзўгўзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онынг кереги ачык-јарык аялгада кўрўлзин ле јаргы ак-чек, кемненг де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктў.

11-чи тизим

Кажы ла кижи шок-керек эткен деп бурулатса, онынг бурузы јок деп ачык јаргыда јасактынг эјизиле јарталбаганча, ол ўйдинг туркунына коруланарына керектў ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктў.

Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эрикер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген ўйдў, болгодый кезедўге кўрў, кату кезедў эдилбес.

12-чи тизим

Онынг тагынанг ла билелик јўрўмине тууразынанг кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онынг айыл-јуртына, корреспонденциязынынг јажыдына эмезе онынг ады-јолына, јўрўмине тууразынанг кирижер учуры јок. Кажы ла кижи ондый табаруданг, кирижериненг коруланар јасакка тап-эриктў.

13-чи тизим

Кажы ла кижи кажы ла ороон кеминде жайым јўрер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.

Кажы ла кижи кандый ла орооннон јўре берер, ол тоодо бойынынг, онойдо ок бойынынг ороонына бурылар тап-эриктў.

14-чи тизим

Кажы ла кижи истежўденг улам ўскў ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.

Бу тап-эрикле кандый истежў тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардынг Организациязынынг амадуларына ла эјжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

Кажы ла кижи гражданство алар тап-эриктў.

Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- кўнчў айрыырга јарабас.

16-чы тизим

Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзиненг эмезе жандаган жагынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тенг-тай тап-эрикле тузаланат.

Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлезе жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.

Биле общественнынг төзи, төзөгөзи, ол общественынг ла государствонынг жанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

Кажы ла кижы алкы-жөөжө тагынанг ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.

Кемнинг де алкы-жөөжөзин тууразынанг келип айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жагына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынынг кудай жагын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынынг жагын жайым жандаары эмезе көрүмин тагынанг бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынынг көрүминенг жайым тудунар ла государствонынг гран-кыйзузынанг камааны жогынанг жетирулерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

Кажы ла кижы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

Кажы ла кижы ороонды башкарыында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.

Кажы ла кижы бойынынг ороонында госслужбага тенг-тай кирер тапэриктү.

Башкарунынг жагынынг төзөгөзинде эл-жоннынг күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап агылу ойдинг бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлер учурлу. Ол талдаштар текши ле тенг-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижы общественынг турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннынг сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

Кажы ла кижы ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгаданг корулалар тап-эриктү.

Кажы ла кижы кандый да кыйыкташ жогынанг тенг-тай иш учун тенг-тай ишжалду болор тап-эриктү.

Кажы ла кижы жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.

Кажы ла кижы профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынынг жилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижы амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

Кажы ла кижы жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцжеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жагы жетсе эмезе онынг бойынанг камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижы тап-эриктү.

Энелик ле оогош балдар агылу болушта ла кичеemelге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тенг-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

Кажы ла кижы үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзиненг болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогынанг болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижининг аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.

Үредүлик кижининг ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижининг тап-эрикерине ле жайымынынг төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, наылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмбөр. Амыр-энчүни жөмбөри аайынча Бириктирилген Нациялардынг Биригүзининг өткүрип турган ижин жөмбөр учурлу.

Ада-энелер оогош балдарына үредүликтинг бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

Кажы ла кижы общественынг культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

Кажы ла кижы онынг көгүс байлыгын, ар-жөөжөлик жилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштинг авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктөр ле жайым бүткүлинче бүдер аргалу.

29-чы тизим

Кажы ла кижы общественынг алдында молјлу. Шак ла мында кижининг толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.

Кажы ла кижы бойынынг тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу.Өскө улустынг тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественынг текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.

Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардынг Биригүзининг ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынанг улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.